

Короленка – науковці України [В. В. Буйдін та ін. ; за ред. Н. І. Шиян, М. В. Гриньової].
Полтава : Болотін А. В., 2013. 144 с.

Олександр ЗОРЯ

ВИКОРИСТАННЯ ПРОВІДНИХ ІДЕЙ ПЕДАГОГІВ-КЛАСИКІВ У ФОРМУВАННІ АКТОРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Нова українська школа потребує нового вчителя, компетентного щодо вирішення питань якості викладання, комунікації з дітьми, здатного вести за собою, який любить свій предмет і фахово його викладає [1, с. 16]. Професійно-педагогічні предметні компетентності вчителя мають спиратися на ключові для його успішної педагогічної діяльності особистісні якості: творча уява, педагогічна рефлексія, емпатія, мистецтво імпровізації. Саме ці якості зближують учителя і артиста, педагогічну науку і мистецтво, що робить доцільним розвиток педагогічної творчості вчителів на основі театральних систем.

Своєрідність педагогічної творчості полягає в тому, що вчитель, як і актор, використовує власну особистість у реалізації творчого замислу, використовуючи процеси спілкування і взаємодії. У зв'язку з цим актуальності набуває використання театральної педагогіки як теорії і методики артистичної техніки у професійній діяльності педагога.

У педагогічній літературі проблеми театральної педагогіки знаходять віддзеркалення у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників: В. Абрамян, Б. Брехт, А. Дафф, І Зязюн, Є. Колісник, Л. Курбас, А. Макаренко, Дж. Макроскі, А. Мейлі, Н. Пушкар, Н. Серета, К. Станіславський, В. Цина та ін. Напрацювання досліджень в галузі театральної педагогіки є психолого-педагогічним підґрунтям для обґрунтування цілісного підходу до формування у педагогів акторських якостей.

Головна небезпека навчання педагогів елементам акторсько-режисерського мистецтва – у можливому культивуванні награності та нещирої поведінки вчителя. Педагогові необхідно розвивати вміння не стільки подавати себе, демонструвати свою педагогічну майстерність, скільки бачити себе та інших, розвивати емпатію та рефлексію. Тому, метою запозичення елементів театральної педагогіки у професійну діяльність учителя є виховання не актора з якостями педагога, а педагога з якостями актора, які будуть використовуватися залежно від педагогічних цілей. Натомість, питання на рівні універсального наукового впровадження елементів театральної педагогіки у педагогічну діяльність з метою розвитку акторських якостей вчителя досі залишалося відкритим.

Втілена у виховній системі А. Макаренка концепція *залучення до педагогічної діяльності елементів театральної творчості*, виходить із того, що зовнішня сценічна сторона впливу на вихованців повинна бути відбиттям справжніх переживань, духовності вчителя [5]. Для того, щоб знання з навчального предмету були найкращим чином сприйняті учнями, вчитель повинен заразити їх бажанням вчитися. Для цього йому необхідно опанувати методи володіння своїм тілом (правильно стояти, сидіти, рухатися), жестами, дихання і управління різними відтінками інтонації голосу.

Оволодіння пластикою тіла ґрунтується на вихованні певних, не завжди «зручних» для людини звичок: бути завжди підтягнутим, не сутулитися, не сидіти перевальцем, не мати важкої (розкачування, підсідання, шльопання) ходи, для жінок – не ходити великими кроками, приховувати свою втому, поганий настрій, хвороби, підпорядковуючи свої особисті зручності і бажання інтересам оточуючих, суспільства.

У постановці голосу під час уроку необхідно тримати голову і шию прямо, щоб дихати вільно, погляд спрямовувати на самий останній ряд учнівських парт, щоб бачити, чи доходить мова до тих, хто сидить позаду всіх, не схрещувати руки на грудях, не схоплювати їх перед собою, не класти їх у кишені, не дивитися на годинник і ін.

З метою подолання скованості, відпрацювання швидкості реакції, внутрішньої готовності до успішного моделювання та прогнозування педагогічного процесу вчителю необхідно вивчати можливості різних слів, шукати серед них «опорні», які містять інформацію про центральні елементи змісту навчання. Досягти сприйняття ідей на рівні навіювання можна виділенням у вимові «опорних» слів для підсилення їхнього смислового навантаження інтонацією, наголосом їхньої виразності для передачі емоційного стану педагога, уповільненням темпоритму мови, логічними і психологічними паузами. Приковуючи увагу, схвилювавши школярів тим, що близько кожному, вчитель має змогу оволодіти їхньою волею.

В оволодінні «мистецтвом переживання і представлення» А. Макаренко надавав великого значення театру, вважаючи, що театр сприяє покращенню мовлення і розширенню кругозору особистості педагога [5]. Метод участі педагога у сценічних діях і спілкуванні вчить глибоко аналізувати ролі діючих осіб, умілому знаходженню виходу із труднощів під час постановки складних дій на сцені, що сприяє розвитку педагогічної уяви, натхнення та творчого самопочуття. Водночас, А. Макаренко застерігав педагогів від захоплення лише зовнішньою сценічною складовою впливу на вихованців без відбиття справжніх переживань і духовності вчителя.

За діяльнісно-вчинковою теорією особистості Г. Костюка [3], В. Роменця [7], просупільні властивості особистості педагога формуються у складній динамічній системі його взаємодій як суб'єкта (активної людини) зі світом (з суспільством), в тому числі і методами театральної педагогіки. Найсприятливіші умови для трансляції (взаємодії) «духовних культур» вчителя і учня виникають в умовах кооперації, аналогічним театральним студіям, художньо-мистецьким майстерням, де учні і педагоги об'єднані за інтересами. Театралізована, мистецька дія є психологічним процесом досягнення цілей в умовах кооперованої діяльності педагога і учнів. Вона виступає видовищним фактом, реальною подією, що відбувається в часі і в просторі прямо зараз, на наших очах. В процесі застосування методу кооперованої діяльності в театралізованих постановках використовуються індивідуальне, парне, групове і колективне висунання цілей творчого пошуку, колективне планування і реалізація задуму, прогнозування власної та спільної діяльності, самооцінка і колективна оцінка результатів. В кооперованій взаємодії педагога з учнями поєднуються процес засвоєння теоретичних знань і формування організаційно-комунікаційних умінь. Професійні знання педагога тут мають спиратися на такі особистісні якості як творча уява, педагогічна рефлексія, емпатія, здатність до імпровізації. Саме ці особистісні якості зближують учителя з актором, педагогічну діяльність і мистецтво.

За поведінковою теорією особистості (В. Skinner [9]), оволодіння педагогом технікою переведення обраної моделі спілкування із внутрішнього плану у зовнішній може бути забезпечено методом психолого-педагогічного тренінгу. Програвання вчителем педагогічних етюдів із включення в певні образи («я – вчитель», «я – класний керівник», «я – учень», «я – батько своєї дитини») здійснюється для переробки того, що є «поза» через свою позицію з метою вдосконалення культури педагогічного спілкування. Добре, якщо у педагога є певний елемент регресі, відродження переживань дитинства і дитячого досвіду, вживання в цей досвід. Така емоційна ідентифікація, як уміння проникнути у внутрішній світ дитини, дає змогу, спираючись на мотиваційно-потребнісну сферу її особистості, емоційну спільність педагога і вихованця, передбачити реакцію дітей на його емоційний стан, моделювати та змінювати заплановані образи і підходи. Важливе значення тут має підтримка духу змагальності, невимушеності, що

сприяє вияву ефекту синергії, актуалізації потенціальних здібностей всіх учасників освітнього процесу.

Адекватність творчих пошуків та їх реалізації акторами і вчителями дає нам змогу виділити чотири *етапи в роботі вчителя над уроком*. Перший – доурочний, створює, на підставі емоційної ідентифікації, в уяві, у відчуттях, передчутті вчителя образ, характер взаємодії з учнями на уроці, їх можливе ставлення до того, що відбуватиметься. Залежно від цього вчителем визначаються варіанти моделей комунікативної структури майбутнього уроку.

Другий етап – технічний, виконавський, коли відбувається розробка задуму уроку шляхом аналізу прийнятних моделей сприйняття школярами запропонованого їм навчального матеріалу та здійснюється фіксація задуму в плані-конспекті.

Третій етап – творчий, пов'язаний із роботою вчителя на уроці в класі зі втілення та реалізації задуму, коли відбувається зворотній зв'язок із учнями в ході спілкування, що забезпечує орієнтацію в обставинах постійно змінюваного педагогічного процесу, психічного стану школярів, результатів навчально-виховних впливів, використовуючи раніше заплановані методи, форми і засоби навчання, або скориговані, залежно від обставин, що змінилися.

Четвертий етап роботи вчителя над уроком передбачає аналіз втілення задуму і, на підставі цього, здійснюється корегування і подальше прогнозування щодо ефективності, позитивних моментів і недоліків у застосуванні методів, форм організації та засобів навчання і виховання школярів, стає можливим планування на майбутнє особливостей використання оптимальних способів педагогічного впливу.

За описаними етапами відбувається переведення обраних моделей спілкування із внутрішнього плану у зовнішній. Водночас, дії педагога, як і актора на сцені (за спостереженнями К. Станіславського), викликають певні події, що відбуваються під час уроку на очах вчителя і учнів, які здійснюють зворотній вплив на почуття вчителя [8]. Тому, рівень педагогічної, як і акторської майстерності визначається відповідністю зовнішніх дій (мова, жести, міміка), які виконуються педагогом, його внутрішньому душевному стану, готовності передавати свої почуття «випромінюванням» (за К. Станіславським). Таке впровадження принципу інтеріоризації в педагогічну діяльність відкриває перед вчителем потенційні можливості для пошуку специфічних театральних виразних методів і засобів, що розкривають емоційно-сміслову характеристику створених ним на уроці образів-моделей, дозволяє зробити сприйняття учнями навчального матеріалу глибшим і змістовнішим.

Результати дослідження засвідчують досягнення його мети та вирішення поставлених завдань, що стало підґрунтям для формулювання таких висновків. Розроблено та науково обґрунтовано методологію застосування засобів акторської майстерності у педагогічній діяльності учителів загальноосвітньої школи на засадах перевірених практикою і часом структурних концепцій театральної педагогіки: концепція залучення до педагогічної діяльності елементів театральної творчості А. Макаренка; діяльнісно-вчинкова теорія особистості Г. Костюка, В. Роменця; поведінкова теорія особистості (В. Skinner).

Спроектовано систему методів використання педагогом засобів акторського мистецтва, що містить: методи відпрацювання педагогічно доцільної поведінки, метод мовленнєвих імпровізацій, методи створення творчого самопочуття, методи володіння своїм тілом, жестами, диханням і управлінням відтінками інтонації голосу, метод участі у сценічних діях і спілкуванні, метод кооперованої діяльності в театралізованих постановках, метод поетапно роботи вчителя над уроком, метод відкритої режисури уроку, методо стилєвих імпровізацій.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо вивчення теоретико-методичних засад формування акторських якостей учнів основної і старшої школи як засобу

розвитку їхніх ключових компетентностей в освітньому просторі загальноосвітнього навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Зоря О. М., Цина В. І. Концептуальні засади застосування засобів акторської майстерності у педагогічній діяльності вчителя трудового навчання. *Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць* / О. В. Марущак (голова) та [ін.]. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2022. Вип. 5. С. 100–102.
2. Колісник Є., Цина А. Прийоми акторського мистецтва у педагогічній діяльності вчителя трудового навчання. *Дидаскал: часопис: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Університетська освіта в Україні у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»*, 17–18 листопада 2020 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2021. № 21. С. 30–32.
3. Костюк Г. С. Розвиток і виховання. *Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості* / Під ред. Л. М. Проколієнко. Київ: Рад. шк., 1989. С. 79–98.
4. Курбас Л. Березіль: із творчої спадщини / Упор. і прим. М. Лабінського, передм. Ю. Бобовка. Київ: Дніпро, 1988. 518 с.
5. Макаренко А. С. Театр. *Педагогічна поема*. Київ: Рад. школа, 1977. 508 с.
6. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. URL : <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf>12.
7. Роменець В. А. Вчинок і постання канонічної психології. *Людина. Суб'єкт. Вчинок. Філософсько-психологічні студії* / За ред. В. О. Татенка. Київ: Либідь, 2006. С. 11–36.
8. Станіславський К. С. Робота актора над собою. *Щоденник учня* / Пер. Т. Ольховського. Київ: Мистецтво, 1953. 672 с.
9. Skinner B. F. *About Behaviorism*. New York: Vintage, 2011. 303 p.

Олена ГУЛЬ

ВАЖЛИВІСТЬ ІДЕЇ НАРОДНОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ К. Д. УШИНСЬКОГО В СУЧАСНОСТІ

Сьогодні, в часи нестабільності у світі, реформування освітньої галузі в Україні, загострення багатьох проблем виховання є нагальна потреба в дослідженнях історико-педагогічного спрямування, тобто у вивченні педагогічної спадщини видатних педагогів минулого

Безсумнівно ідея народності в педагогічній концепції К. Д. Ушинського залишається важливою і актуальною в умовах сучасного творення історії незалежної України та розвитку освітнього процесу на етапі реформування освіти.

В історію світової педагогіки ім'я Костянтина Дмитровича Ушинського, українця за походженням, вписано, як одного з основоположників педагогічної науки і народної школи [4, с. 179–193]. Схожі погляди мали видатні українські педагоги: О. Духнович з Закарпаття, Ю. Федькович з Буковини та ін. Але цю проблему на дійсно науковій основі вперше розробив Ушинський. Серед сучасників, мабуть, немає рівних за глибиною і важливістю розкриття наукової проблематики, яка є важливою на даний час. Його